

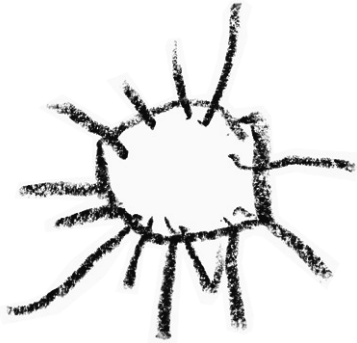

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประเมิน อย่างใคร่ครวญ ต่อเด็กปฐมวัย

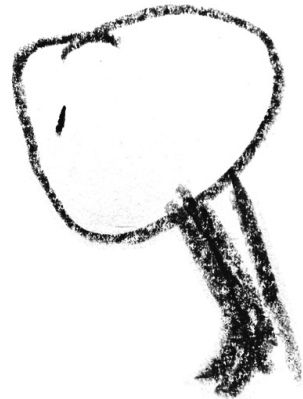
แนวคิดและการปฏิบัติ
เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้

ศศิลักษณ์ ขยันกิจ
บุษบง ต้นติวงศ์

การประเมินอย่างใคร่ครวญต่อเด็กปฐมวัย

แนวคิดและการปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้

การประเมินอย่างใคร่ครวญต่อเด็กปฐมวัย

แนวคิดและการปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้

ศศิลักษณ์ ชัยนิกิจ
บุษบง ตันติวงศ์

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2559

300.-

บุษบง ต้นตึงวงศ์

การประเมินอย่างใคร่ครวญต่อเด็กปฐมวัย : แนวคิดและการปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ / บุษบง ต้นตึงวงศ์, ศศิลักษณ์ ขยันกิจ

1. การศึกษาปฐมวัย - - การประเมิน. 2. ครูปฐมวัย. 3. เด็กปฐมวัย. I. ศศิลักษณ์ ขยันกิจ.

372.21

ISBN 978-974-03-3469-9

สพจ. 2034

สรรคุณเสาวิชาการ ผู้สังคม

www.ChulaPress.com

Knowledge to All

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,500 เล่ม พ.ศ. 2559

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดทำนาย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา

ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. 0-3739-3023 โทรสาร 0-3739-3023

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. 0-5446-6799-800 โทรสาร 0-5446-6798

จัตุรัสจามจุรี (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น 4 โทร. 0-2160-5301-2 โทรสาร 0-2160-5304

รัตนานิเบศร์ (แยกแคราย) โทร. 0-2950-5408-9 โทรสาร 0-2950-5405

ม.เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4492-2662-3 โทรสาร 0-4492-2664

มือถือ 08-6392-7785

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

และเครือข่าย

ร้านค้า หนังสือเข้าชั้นเรียน ติดต่อแผนกขายส่ง สาขารัตนานิเบศร์ (แยกแคราย) โทร. 0-2950-5408-9 โทรสาร 0-2950-5405

มีจำหน่ายที่ ร้านซีเอ็ดทุกสาขา ร้านนายอินทร์ทุกสาขา และร้านหนังสือชั้นนำทั่วประเทศ

กองบรรณาธิการ : ทศนีย์ ผิวขำ

พิสูจน์อักษร : พรเพ็ญ รัตนโพธิ์แสงศรี

วาดภาพประกอบ : แสนดี สุวันทโรจน์

ออกแบบปก : เอกวัฒน์ สุวันทโรจน์/ห้างหุ้นส่วนจำกัด ขอบและทำ โทร. 0-2447-2464, 08-1642-0419

ออกแบบรูปเล่ม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ขอบและทำ โทร. 0-2447-2464, 08-1642-0419

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. 0-2218-3548-50 โทรสาร 0-2218-3551 [5907-118F]

www.cuprint.chula.ac.th

คำนำ

การจัดการเรียนการสอน และการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ จำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันไป เพื่อให้ครูสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพัฒนาการและความต้องการจำเป็นของเด็ก ปัจจุบัน จำนวนของเด็กที่มีความยากลำบากในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุมาจากธรรมชาติภายในของเด็กเอง หรือจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ จึงกล่าวได้ว่า ในทุก ๆ ห้องเรียนจะมีเด็กอย่างน้อย 1 คน ซึ่งครูจำเป็นต้องเอาใจใส่มากขึ้น และไม่สามารถใช้วิธีคิดหรือการปฏิบัติแบบเดิมในการตอบสนองต่อเด็กได้

การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ จำเป็นต้องถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของห้องเรียนอนุบาลที่มีความแตกต่างของเด็ก ครูปฐมวัยต้องประเมินเด็กอย่างปราศจากอคติ เท่าทันต่อความคิดและการตัดสินใจของเด็กที่ไม่เป็นธรรมชาติ ใส่ใจเด็กทุกคนอย่างเป็นธรรมชาติโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กตรงตามความเป็นจริงและครอบคลุมในทุกมิติ รวมทั้งนำผลการประเมินมาใช้พิจารณาในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการของเด็กแต่ละคน

หนังสือเล่มนี้เป็นการประมวลประสบการณ์ในการสอน รวมทั้งการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิลักษณ์ ขยันกิจ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ดันตวิวงศ์ เนื้อหาประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้

1) *การประเมินที่ปราศจากอคติ* เป็นการให้มุมมองใหม่ในการประเมินซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากฐานของจิตตปัญญาศึกษา ในส่วนนี้เน้นการพัฒนาความสามารถของครูในฐานะเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่ปราศจากอคติ

2) *การประเมินตามสภาพจริงเพื่อสนับสนุนพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย* เป็นการให้แนวปฏิบัติในการประเมินตามสภาพจริง ในส่วนนี้นำเสนอขั้นตอนในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้

3) *การเชื่อมโยงแนวคิดสู่การปฏิบัติ : การประเมินที่ตอบสนองต่อเด็กเป็นรายบุคคล* เป็นการนำเสนอประสบการณ์การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กกรณีตัวอย่าง จำนวน 4 กรณี แสดงให้เห็นการทำงานของครูอนุบาลในชั้นเรียนกลุ่มใหญ่ที่ต้องใส่ใจกับเด็กเป็นรายบุคคล โดยต้องสื่อสารและสร้างความร่วมมือระหว่างบ้านกับโรงเรียนในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

4) การเชื่อมโยงแนวคิดสู่การปฏิบัติ : การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้แก่เด็กที่มีความต้องการที่แตกต่าง เป็นการขยายขอบเขตการประเมินไปสู่การส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้แก่เด็กที่มีความต้องการที่แตกต่างในห้องเรียนรวม

5) การเชื่อมโยงแนวคิดสู่การปฏิบัติ : การศึกษาเด็ก เป็นการนำเสนอแนวทางการประเมิน ที่เน้นการแก้ปัญหาเด็กซึ่งครูมีความกังวลใจ โดยอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายและกระบวนการใคร่ครวญร่วมกัน เพื่อค้นหาแนวทางในการส่งเสริมที่สอดคล้องกับความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของเด็ก

ผู้เขียนหวังว่า หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “หัวใจอุดมศึกษา” อันเป็นการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาไปสู่จิตสำนึกใหม่ในโลกทศวรรษที่ยี่สิบเอ็ด

เมษายน 2559

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทนำ	1
บทที่ 1 การประเมินที่ปราศจากอคติ	13
แนวคิดการประเมินอย่างใคร่ครวญ	13
การรู้เท่าทันอคติ	14
แนวทางการพัฒนาภายในตนของครูปฐมวัย	20
สรุป	28
บทที่ 2 การประเมินตามสภาพจริงเพื่อสนับสนุนพัฒนาการและการเรียนรู้ ของเด็กปฐมวัย	29
ความหมายและความสำคัญของการประเมินตามสภาพจริง	30
เป้าหมายของการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	33
ขั้นตอนการประเมินตามสภาพจริง	35
แนวทางการจัดระบบหลักฐานเพื่อสื่อสารกับผู้ปกครอง	65
สรุป	78
บทที่ 3 การเชื่อมโยงแนวคิดสู่การปฏิบัติ : การประเมินที่ตอบสนองต่อเด็กเป็นรายบุคคล	79
ก. กรณีตัวอย่างของเด็กชายใบพัด	82
ข. กรณีตัวอย่างของเด็กชายมดแดง	92
ค. กรณีตัวอย่างของเด็กหญิงไอน้ำ	97
ง. กรณีตัวอย่างของเด็กชายป่าน	101
สรุป	108
บทที่ 4 การเชื่อมโยงแนวคิดสู่การปฏิบัติ : การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้แก่เด็ก ที่มีความต้องการที่แตกต่าง	109
การประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้แก่เด็กที่มีความต้องการที่แตกต่าง	109

	หน้า
กรณีตัวอย่างของเด็กชายยู้ย	113
สรุป	123
บทที่ 5 การเชื่อมโยงแนวคิดสู่การปฏิบัติ : การศึกษาเด็ก	125
การศึกษาเด็กอย่างไร้ครวญ	126
ตัวอย่างการศึกษาเด็ก	133
ก. กรณีตัวอย่างของเด็กหญิงพิน	133
ข. กรณีตัวอย่างของเด็กชายเดี่ยว	139
สรุป	145
ภาคผนวก	147
ก. มาตรฐานการเรียนรู้ระดับปฐมวัยของไทยและต่างประเทศ	148
ข. มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตัวบ่งชี้ และพฤติกรรมที่พึงประเมิน ในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	156
ค. ประเด็นประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย 3-5 ขวบ	160
ง. ตัวอย่างตัวบ่งชี้พัฒนาการด้านคุณธรรม	177
จ. ตัวอย่างตัวบ่งชี้พัฒนาการด้านคณิตศาสตร์	181
ฉ. ตัวอย่างตัวบ่งชี้พัฒนาการด้านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์	184
ช. ตัวอย่างตัวบ่งชี้พัฒนาการด้านการรู้หนังสือ	186
ซ. แนวทางของครูในการสังเกตเด็กอย่างเป็นระบบ	188
ณ. ลักษณะการเล่นของเด็กปฐมวัย	190
ญ. ตัวอย่างบอร์ดสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เรื่อง การเล่น	194
ฎ. ตัวอย่างบอร์ดสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เรื่อง การเล่นบล็อก	195
ฏ. ตัวอย่างบอร์ดสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เรื่อง การวาดภาพ	196
อภิธานศัพท์	197
รายการอ้างอิง	201
ประวัติผู้เขียน	207

บทนำ

แม้ประเทศไทยให้ความสนใจกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกคนอย่างรอบด้านมาโดยตลอด แต่สถานการณ์พัฒนาการเด็กปฐมวัยในปัจจุบันยังมีแนวโน้มที่น่าเป็นห่วง จากการสำรวจพัฒนาการเด็กปฐมวัยของกรมอนามัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2542-2553 พบว่า พัฒนาการรวมปกติของเด็กปฐมวัยในช่วง พ.ศ. 2542-2550 มีแนวโน้มลดลง และปรับเพิ่มขึ้นใน พ.ศ. 2553 โดยเด็กอายุ 1-3 ปี พัฒนาการรวมปกติมีแนวโน้มลดลงเช่นกัน ส่วนเด็กอายุ 4-5 ปี มีแนวโน้มลดลงในช่วง พ.ศ. 2542-2550 และปรับเพิ่มขึ้นใน พ.ศ. 2553 (กรมสุขภาพจิต, 2557)

จำนวนหนึ่งในสามของเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการล่าช้า โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุด คือ พัฒนาการทางภาษา รองลงมา คือ พัฒนาการทางปฏิภาณไหวพริบและการเข้าสังคม ซึ่งส่งผลต่อไปยังพัฒนาการด้านสติปัญญา ทำให้มีปัญหาการเรียนรู้เมื่อเด็กเข้าเรียนต่อในระดับประถมศึกษาในด้านการอ่าน การเขียน และการคิดคำนวณ (สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน [สสค.], 2557) หากพิจารณาสภาพห้องเรียนอนุบาลในปัจจุบันจะพบว่า มีเด็กอย่างน้อย 1 คนที่มีปัญหาพฤติกรรมหรือปัญหาการเรียนรู้ ซึ่งครูไม่สามารถปฏิเสธการรับเด็กกลุ่มนี้ได้ และไม่สามารถรับมือกับเด็กได้ด้วยวิธีคิดหรือวิธีปฏิบัติแบบเดิม

การคัดกรองและให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ระยะแรกเริ่มแก่เด็กที่มีภาวะความบกพร่อง เด็กกลุ่มเสี่ยงหรือสงสัยว่าจะล่าช้า เป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตแก่เด็กปฐมวัย ด้วยสาเหตุนี้ครูปฐมวัยจำเป็นต้องมีความสามารถในการสังเกตความไม่ปกติของพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในชั้นเรียน มีทัศนคติทางบวกในการทำงานกับเด็กเป็นรายบุคคล ตลอดจนมีความสามารถในการใช้แบบประเมินอย่างง่ายในการจำแนกหรือคัดกรองเด็ก เพื่อให้เด็กได้รับการช่วยเหลืออย่างทันท่วงที

การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้จำเป็นต้องถูกปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของห้องเรียนอนุบาลปัจจุบันที่มีความหลากหลายของเด็ก ความหลากหลายนั้น ได้แก่ เศรษฐฐานะของครอบครัวเด็ก ลักษณะโครงสร้างครอบครัว พื้นฐานครอบครัว พัฒนาการและการเรียนรู้ รวมไปถึงความถนัด ความสนใจ โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาที่แตกต่างกัน ครูปฐมวัยต้องมีความสามารถในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยการใคร่ครวญโดยไม่รีบตัดสิน เท่าทันต่อคิดและความโน้มเอียงตามความเคยชิน ตลอดจนใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นความจริง ในการพิจารณาจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน

หนังสือเรื่อง “การประเมินอย่างใคร่ครวญต่อเด็กปฐมวัย : แนวคิดและการปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้” ให้ความสำคัญกับมิติด้านในของครูปฐมวัย ผู้ซึ่งต้องฝึกฝนตนเองให้มีสติอยู่เสมอเมื่อยู่กับการเรียนรู้

เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก พฤติกรรมการแสดงออกเป็นเพียงมิติทางกายภาพหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แสดงออกมาให้ครูเห็นเท่านั้น หากความเป็นจริงแล้วมีสิ่งที่อยู่ภายใต้พฤติกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นความคิดหรืออารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเด็กอาจยังไม่สามารถสื่อสารให้ครูหรือผู้ใหญ่รอบข้างได้รับรู้ถึงแรงจูงใจเบื้องหลังการกระทำนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกัน ครูก็มียุทธศาสตร์ความรู้และชุดความคิดที่ได้รับการหล่อหลอมมาจากประสบการณ์ ซึ่งมักเป็นตัวขับเคลื่อนการแสดงออกและการตัดสินใจของครู ดังนั้น การฝึกฝน “ตาใน” ซึ่งเป็นความสามารถที่ทำให้ครูสามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และเท่าทันอคติหรือการตัดสินใจที่เป็นไปตามความเคยชินหรือความโน้มเอียงส่วนตัวจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อให้ครูสามารถมองเห็นบันทึก และประเมินเด็กได้ตรงตามความเป็นจริง

แม้ว่าการวัดและประเมินเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงและให้ความสำคัญอย่างมากในยุคสมัยนี้ โดยมีความพยายามอย่างมากในการสร้างให้เกิดระบบที่มีประสิทธิภาพ เพื่อตอบโจทย์คุณภาพการจัดการศึกษาและการพัฒนาเด็กปฐมวัย หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้พัฒนาตัวบ่งชี้มากมายเพื่อชี้วัดมาตรฐานในการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตาม การศึกษา เป็นเรื่องของสัมพันธ์ภาพระหว่างครูกับเด็ก เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตอย่างเกื้อกูลกันระหว่างครูกับเด็กในช่วงเวลาหนึ่ง เด็กเรียนรู้จากครู และในขณะเดียวกันครูก็เรียนรู้จากเด็ก ดังนั้น กรอบมาตรฐานและเครื่องมือวัดประเมินต่าง ๆ อาจเป็นเครื่องกั้นขวางครูที่จะได้รู้จักและสัมผัสกับเด็กแต่ละคนในทุกมิติของความเป็นมนุษย์ทั้งด้านกาย ใจ และจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ทำอย่างไรให้การประเมินของครูสะท้อนความเป็นจริงของเด็กแต่ละคน มิใช่มองเด็กผ่านความคาดหวังของครูหรือกรอบมาตรฐานคับแคบที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดซึ่งลดทอนคุณค่าในตัวตนภายในของเด็กแต่ละคน

กระบวนการที่เปลี่ยนไปในการประเมิน

วิวัฒนาการของโลกเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงมุมมองของผู้คนในสังคม กระบวนทัศน์ใหม่หรือมุมมองการมองโลกที่เปลี่ยนไป คือ ทางออกของปัญหาในแต่ละยุคสมัย เมื่อวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติของผู้คนยุคก่อน ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและสภาพแวดล้อมของสังคมในปัจจุบันได้ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์นี้เกิดขึ้นในหลายสาขาวิชาในสังคม ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ การเมือง นิเวศวิทยา การแพทย์ และสุขภาพ รวมทั้งการศึกษา กล่าวคือ เปลี่ยนจากการมองทุกสิ่งทุกอย่างแบบแยกส่วนให้เป็นแบบองค์รวม เน้นการมองภาพรวมในการแก้ปัญหาโดยให้ความสำคัญกับร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องเกื้อกูลกันและกัน และมองว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเติบโตไปตามเหตุปัจจัยของแต่ละคน (วิธาน ฐานะวุฒม์, 2547)

วิวัฒนาการของจิตสำนึกของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากการมุ่งเน้นการเข้าถึงความจริงและความรู้ของโลกกายภาพนอกตัว หรือที่เรียกว่าความจริงเชิงวัตถุ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบัน มาสู่การใส่ใจหรือให้คุณค่ากับการค้นหาความจริงหรือความเข้าใจต่อโลกภายใน เช่น การพัฒนาจิตใจจากการปฏิบัติสมาธิภาวนา แนวทางในการเข้าถึงความจริงแบบใหม่ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานอย่างแท้จริง (transformative learning) เรียกว่า ภาวนาศึกษา (contemplative science) ซึ่งหลอมรวมทั้งความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน อันจะนำไปสู่การบ่มเพาะญาณทัศนะ (intuition) และหนทางในการคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องเผชิญในแต่ละวัน กระบวนการสืบค้นเชิงจิตตปัญญา เป็นหนทางในการก้าวข้ามการใช้ความคิดและการวิเคราะห์ด้วยสมอง เพื่อไปสู่ความจริงที่ผุดขึ้นมาจากการหยั่งรู้ภายใน (อาเธอร์ ซายองค์, 2556)

การศึกษาที่แท้จริง ต้องสามารถนำผู้เรียนให้พ้นจากการถูกครอบงำ เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงในกิเลสหรือความไม่รู้ทั้งปวง ต้องสร้างคนให้มีคุณภาพ พร้อมรับมือกับความท้าทายของโลกที่แปรปรวนอย่างรู้เท่าทันและเป็นสุข การศึกษาที่จะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องทำให้มนุษย์ถึงพร้อมด้วยปัญญา ความเมตตา และความเป็นอิสระภายใน (ชยสาโร ภิกขุ, 2554) ดังนั้น การศึกษาจึงมิได้มุ่งพัฒนาเพียงแค่วิชาการแต่เพียงอย่างเดียว หากต้องพัฒนาในทุกมิติของความเป็นมนุษย์ พัฒนาในทุก ๆ ด้านของชีวิต ทั้งวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพชีวิต

กระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษา คือ การมองทุกอย่างอย่างเป็นองค์รวมและต่อเนื่อง เน้นการเปลี่ยนแปลงภายในของผู้เรียนอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่เป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง เคารพในความแตกต่างและศักยภาพของแต่ละบุคคล เมื่อมองว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงต้องสอดคล้องกับบริบทและความสนใจของผู้เรียน เน้นผลลัพธ์เชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ มุ่งให้ผู้เรียนเข้าถึงเป้าหมายของตนผ่านสภาวะที่เหมาะสมที่สุด (optimum) คือ พร้อมที่จะทำสิ่งที่ดีที่สุดในเวลานั้น พุดสิ่งที่ดีที่สุดในเวลานั้น คิดสิ่งที่ดีที่สุดในเวลานั้น (ชยสาโร ภิกขุ, 2554) สำหรับแง่มุมในการประเมิน เปลี่ยนจากการประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เน้นด้านความรู้ ความจำ เป็นการประเมินทุกมิติของผลลัพธ์การเรียนรู้ ทั้งความรู้ ความสามารถ เจตคติ ค่านิยม และทักษะการปฏิบัติ เป็นการประเมินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กมิใช่ประเมินเพื่อตัดสินว่าผ่านหรือตก

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนมุมมอง ความคิด และการปฏิบัติของผู้คนในสังคม กระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษามองการเรียนรู้ว่าต้องเกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน ให้ความสำคัญกับคุณค่าด้านในของผู้เรียน ได้แก่ ความถนัด ความสนใจ ทักษะคิด ค่านิยม โดยไม่แยกส่วนวิชาการออกจากวิถีการดำเนินชีวิต เป้าหมายของการศึกษาจึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความพร้อมที่เหมาะสมที่สุดในทุกมิติของความเป็นมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดสุขภาวะและศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุดแห่งตน การประเมินจึงต้องช่วยให้ครูสามารถจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับธรรมชาติ

และความต้องการของเด็กในทุกมิติของความเป็นมนุษย์อย่างไม่แยกส่วน หรือให้ความสำคัญเพียงมิติใดมิติหนึ่งเท่านั้น

เป้าหมายของการศึกษาที่ส่งเสริมสุขภาวะของเด็กปฐมวัย

เป้าหมายของการศึกษาของประเทศไทย คือ การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547) การศึกษาต้องพัฒนาความเป็นมนุษย์ในทุกมิติ อันจะนำไปสู่**สุขภาวะ** (well being) ซึ่งหมายถึง สภาวะที่มีการเชื่อมรวมของร่างกายและจิตใจเข้าด้วยกัน ได้เป็นหนึ่งเดียว (วิชาน ฐานะวุฑฒ์, 2547)

ประเวศ วะสี (2551) กล่าวว่า **สุขภาวะ** คือ สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา สุขภาวะทั้ง 4 ด้าน เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการ และอยู่ในกันและกัน สุขภาวะประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

- ทางกาย** ประกอบด้วย ร่างกายแข็งแรง ความปลอดภัย สุขภาพดี ความมีปัจจัยสี่
- ทางจิต** ประกอบด้วย ความดี ความงามหรือสุนทรีย์ ความสงบ ความมีสติ
- ทางสังคม** ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ที่ดีในทุกระดับ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ
- ทางปัญญา** ประกอบด้วย ความรู้รอบ ความรู้เท่าทัน การคิดเป็นทำเป็น การอยู่เป็น การบรรลุอิสรภาพ

สุขภาวะทั้งสี่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีปัญญาเป็นศูนย์กลาง เป็นตัวเชื่อมกับด้านอื่น ๆ ถ้าปราศจากสุขภาวะทางปัญญา สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น การพัฒนาปัญญาต้องนำไปสู่การพัฒนากาย จิต และสังคม ในทำนองเดียวกัน การพัฒนากาย จิต และสังคม ต้องนำไปสู่การพัฒนาปัญญา สุขภาวะที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเกิดสุขภาวะทั้ง 4 องค์ประกอบร่วมกัน

นอกจากนั้นสุขภาวะยังสามารถนิยามได้ว่า เป็นสภาวะที่เป็นสุข ร่างกายและจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกัน เกิดความสมดุลของทั่วทั้งตัว ครอบคลุมทั้งด้านกาย จิต และปัญญา โดยพิจารณาองค์ประกอบด้านจิตว่าประกอบด้วย 2 มิติ ได้แก่ มิติทางอารมณ์และมิติทางสังคม มิติทางอารมณ์ คือ การรู้จักและเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ส่วนมิติทางสังคม คือ การรู้จัก การเข้าใจ และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังนั้น สุขภาวะ ในแง่มุมนี้จึงครอบคลุมสมดุลของ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

- ปัญญา** คือ ความรู้ความเข้าใจ การคิด และการเข้าถึงธรรม (ปัญญาบรรลุอิสรภาพ)
- จิต** คือ ความรู้สึกต่อตัวเองและผู้อื่น ความสัมพันธ์ และความมีสติ
- กาย** คือ กายภาพ และความปลอดภัย

หากคำว่า “เก่ง ดี มีสุข” เป็นคุณลักษณะของเด็กไทยที่ทุกคนคาดหวัง เมื่อนำไปรวมกับเรื่องสุขภาวะแล้วจะสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

เก่ง คือ มีปัญญา มีความรู้ ความสามารถ

ดี คือ ใฝ่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม

มีสุข คือ สุขภาพกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัย และสุขภาพจิตดีสมวัย

ดังนั้น การศึกษาต้องพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมในทุกมิติของความเป็นมนุษย์ ได้แก่ พัฒนา “กาย” ให้ “มีสุข” พัฒนา “จิต” ให้ “ดี” และพัฒนา “ปัญญา” ให้ “เก่ง”

คำที่แสดงคุณลักษณะของเด็กปฐมวัยภายใต้องค์ประกอบของพัฒนาการ 3 ด้าน ตามนิยาม สุขภาวะที่เผยแพร่ในเอกสารการประชุมวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือวิชาการ ภายใต้ ขอบข่ายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ สามารถประมวลได้ดังนี้

ตารางที่ 1 คุณลักษณะเด็กปฐมวัยตามองค์ประกอบของพัฒนาการมนุษย์ที่สมบูรณ์

ด้านพัฒนาการ	ความหมาย	คุณลักษณะ
ปัญญา	อิสระจากกิเลส	ละเอียดอ่อน มีแรงบันดาลใจและศรัทธา กล้าหาญ มีจินตนาการ สร้างสรรค์ ชี้อตรง ชัดเจน กลมกลืน
	รู้เหตุปัจจัย	สัมผัสสัมพันธ์กับธรรมชาติด้วยความสนใจใคร่รู้ สังเกตการเปลี่ยนแปลงจังหวะ และกฎเกณฑ์ธรรมชาติในสรรพสิ่ง ตลอดจนในประเพณีวัฒนธรรมของตน ทดลอง คิด ประดิษฐ์ แก้ปัญหา และป้องกันปัญหาเกี่ยวกับการเล่นและของเล่น
	มีความรู้ความเข้าใจ	คิดเลข เรียนรู้ภาษา และศาสตร์อื่น อย่างเป็นรูปธรรมผ่านวัตถุและสัญลักษณ์ มีความจำที่แม่นยำ ชัดเจน และไม่หลงลืม สื่อสาร-เข้าใจผู้อื่นและทำให้ผู้อื่นเข้าใจตน
จิต	รัก เมตตา	เห็นค่า ชื่นชม ให้เกียรติ ไม่เบียดเบียน มีน้ำใจ ห่วงใย ใส่ใจ ดูแล ยินดีช่วยเหลือ อ่อนโยน ให้อภัย เป็นมิตร ร่วมมือ ประนีประนอม แบ่งปัน เสียสละ
	สติ วิริยะ ขันติ	อดทนทางกาย อดทนทางใจ กระตือรือร้น ตั้งใจ ทำจริงจัง ขยันหมั่นเพียร แก่ล้า กล้า เข้มแข็ง ไม่ท้อถอย ต่อศรัทธา รู้ตัวในสิ่งที่ทำ พุด คิด รู้ลึก รู้จักจัดการกับความรู้สึกลึกตน
	สดชื่นรื่นเริง	ผ่อนคลาย สงบเย็น ปรับตัวง่าย ไม่หงุดหงิดแปรปรวน ไม่ถือดี ไม่เคร่งเครียด ไม่ช่างทะเลาะ ปิติ ภูมิใจ มั่นใจ มีชีวิตชีวา ร่าเริง มีความสุข มีอารมณ์ขัน เบิกบานเสมอ ไม่ขุ่นมัว ไม่ขาดคิ้ว

ตารางที่ 1 คุณลักษณะเด็กปฐมวัยตามองค์ประกอบของพัฒนาการมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ต่อ)

ด้านพัฒนาการ	ความหมาย	คุณลักษณะ
กาย	สัมพันธ์ดีกับ สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ	อ่อนโยน ทะนุถนอม ดูแล เกื้อกูล ไม่รู้กราน ไม่ล่วงเกิน อ่อนน้อม เคารพ กตัญญู
		รู้ค่า ประหยัด ถนอมรักษา ไม่ทิ้งขว้าง หמדเปลือง
		สำรวม กำกับกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในระเบียบ มารยาท และวัฒนธรรมอันดีงาม
	แข็งแรง สุขภาพดี	มีอุปนิสัยในการกิน อยู่ ดู ฟัง อย่างมีสติกำกับ สัมผัส จับต้อง เคลื่อนไหวร่างกายอย่างถูกต้อง ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ ทำที่ อิริยาบถ เรียบร้อย รู้จักจังหวะเวลา

(ที่มา : บุซบง ตันตึงค์ และศศิลักษณ์ ชัยนิกิจ, 2552)

ตารางที่ 1 นำเสนอคุณลักษณะเด็กปฐมวัยตามองค์ประกอบของพัฒนาการมนุษย์ที่สมบูรณ์ แบ่งออกได้เป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านกาย ด้านจิต และด้านปัญญา ดังนี้

ด้านกาย ครอบคลุม 1) สุขภาพร่างกายและความปลอดภัย ได้แก่ ความแข็งแรงและการเคลื่อนไหวร่างกาย สุขภาพอนามัย การดูแลตนเอง อุปนิสัยต่าง ๆ และ 2) ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ได้แก่ กิริยามารยาท ความมีวินัย ความประหยัด

ด้านจิต ครอบคลุม 1) ความรู้สึกต่อตนเอง ได้แก่ ความรู้สึกทางบวก ความผ่อนคลาย การปรับตัว 2) ความมีสติ ได้แก่ การรู้ตัว การจัดการกับความรู้สึกของตนเอง ความเพียร ความอดทน และ 3) ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ ความรัก เมตตา พฤติกรรมเอื้อสังคม

ด้านปัญญา ครอบคลุม 1) ความรู้ความเข้าใจ ได้แก่ การสื่อสาร การคิดคำนวณ ความจำ 2) การคิด ได้แก่ การทดลอง การแก้ปัญหา ความสนใจใคร่รู้ และ 3) การเข้าถึงธรรม ได้แก่ ความละเอียดอ่อน ความสร้างสรรค์ การเห็นตามความเป็นจริง

ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบและพัฒนาการของมนุษย์ ตลอดจนคุณลักษณะเด็กปฐมวัยที่คาดหวัง ทำให้การจัดการศึกษามีเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาเด็กปฐมวัย อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แต่ละประเทศคาดหวังและมุ่งพัฒนาให้เกิดขึ้น มีความแตกต่างกันไปตามบริบทและความต้องการจำเป็น สำหรับประเทศไทย พัฒนาการและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยมีปรากฏอยู่ในมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์นี้ เป็นผลที่คาดหวังของการจัดการศึกษาปฐมวัยต่อเด็กแต่ละคน สถานศึกษาแต่ละแห่งต้องพัฒนามาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับเด็กปฐมวัย

ให้สะท้อนอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างตามบริบทและความต้องการจำเป็นของท้องถิ่นและชุมชน ทั้งนี้ ต้องสนองเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยพัฒนาเด็กให้เกิดสุขภาวะอย่างสมดุลทั้งร่างกาย จิต และปัญญา

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบกรอบมาตรฐานการเรียนรู้ระดับปฐมวัยของประเทศไทยกับต่างประเทศ

ด้าน พัฒนา การ	ออสเตรเลีย ¹ (ผลลัพธ์การ เรียนรู้ 5 ข้อ)	อังกฤษ ² (พัฒนาการและ การเรียนรู้ 7 ด้าน)	นิวซีแลนด์ ³ (เส้นเกลียว 5 เส้น)	ไทย	
				สทศ. ⁴ (สมรรถนะ 7 ด้าน)	หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ⁵ (มาตรฐาน 12 ข้อ)
ปัญญา	ความมั่นใจ ในตนเองและ การเป็นผู้ที่ร่วม เรียนรู้	ความเข้าใจโลก คณิตศาสตร์	การลงมือ กระทำ เพื่อคนอื่น การสำรวจ	พัฒนาการด้าน การคิดและ สติปัญญา	มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และทักษะการแสวงหา ความรู้ มีความสามารถในการคิด และการแก้ปัญหาตามวัย
	ผู้สื่อสารอย่างมี ประสิทธิภาพ	ภาษาและ การสื่อสาร การรู้หนังสือ	การสื่อสาร	พัฒนาการด้าน ภาษา	ใช้ภาษาสื่อสารได้ตามวัย
		การแสดงออก ทางศิลปะและ การออกแบบ		พัฒนาการด้าน การสร้างสรรค์	มีจินตนาการและความคิด สร้างสรรค์
จิต				พัฒนาการ ด้านจริยธรรม	มีคุณธรรมจริยธรรม จิตใจที่ดีงาม
	การมีสำนึกต่อ อัตลักษณ์ของ ตน	พัฒนาการด้าน อารมณ์ สังคม และบุคคล	การรู้สึก เป็นเจ้าของ	พัฒนาการด้าน อารมณ์	สุขภาพจิตดีและมีความสุข ชื่นชมและแสดงออกทาง ศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว
	การเชื่อมโยง สัมพันธ์และ ลงมือกระทำ เพื่อโลก			พัฒนาการด้าน สังคม	ช่วยเหลือตนเองตามวัย รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็น ไทย อยู่ร่วมกับผู้อื่นในระบอบ- ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบกรอบมาตรฐานการเรียนรู้ระดับปฐมวัยของประเทศไทยกับต่างประเทศ (ต่อ)

ด้าน พัฒนา การ	ออสเตรเลีย ¹ (ผลลัพธ์การ เรียนรู้ 5 ข้อ)	อังกฤษ ² (พัฒนาการและ การเรียนรู้ 7 ด้าน)	นิวซีแลนด์ ³ (เส้นเกลียว 5 เส้น)	ไทย	
				สทศ. ⁴ (สมรรถนะ 7 ด้าน)	หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ⁵ (มาตรฐาน 12 ข้อ)
กาย	การมีสำนึกด้าน สุขภาวะ	พัฒนาการด้าน ร่างกาย	สุขภาวะ ทางกาย	การเคลื่อนไหวและ สุขภาวะทางกาย	ร่างกายเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี กล้ามเนื้อแข็งแรง ประสานสัมพันธ์กัน

(¹The Australian Government Department of Education, 2009; ²Department for Education, 2014;

³Ministry of Education, 1996; ⁴สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552; ⁵กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

ตารางที่ 2 นำเสนอคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยที่แต่ละประเทศมุ่งพัฒนาให้เกิดขึ้นในที่นี้นำเสนอ 4 ประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย อังกฤษ นิวซีแลนด์ และไทย ทุกประเทศมุ่งพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านกาย จิต และปัญญา ดังนี้

ด้านกาย ครอบคลุม การเจริญเติบโตทางกาย สุขภาพร่างกาย สุขอนามัย การเคลื่อนไหว และการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อ

ด้านจิต ครอบคลุม อารมณ์ ได้แก่ การรู้จักตนเอง การจัดการกับอารมณ์ การรู้จักอารมณ์ตนเอง และสังคม ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การตอบสนองต่อผู้อื่น

ด้านปัญญา ครอบคลุม ความสามารถในการเรียนรู้ ภาษาและการสื่อสาร คณิตศาสตร์และตัวเลข การคิด

สำหรับประเทศไทย ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และการอยู่ร่วมกันภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งกำหนดเป็นองค์ประกอบหรือมาตรฐานที่แยกออกมาอย่างชัดเจน

การประกันคุณภาพการศึกษา (education quality assessment)

การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ในการวางแผน เก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล สรุปข้อมูล วิเคราะห์และตีความข้อมูล ทำให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นการตอบโจทย์คุณภาพของการจัดการศึกษาของโรงเรียน ในมิติด้านเด็กหรือผลลัพธ์การเรียนรู้ของเด็ก

การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย การประกันคุณภาพภายใน

โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้น หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น และการประเมินคุณภาพภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระ

การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นการประเมินเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายคือคุณภาพของผู้เรียน ผลการประเมินคุณภาพภายนอกสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษานั้น ๆ อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา [องค์กรมหาชน], 2555) มิติของการมองคุณภาพการจัดการศึกษาครอบคลุมด้านเด็กหรือผลการจัดการศึกษา ด้านครูหรือการจัดการเรียนรู้ และด้านการบริหารจัดการศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นการดำเนินงานอย่างเป็นวงจร 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (plan) การปฏิบัติ (do) การตรวจสอบประเมิน (check) และการปรับปรุงแก้ไข (act) การประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบที่ทุกฝ่ายในสถานศึกษาร่วมกันวางแผน กำหนดเป้าหมายและวิธีการ ลงมือดำเนินการตามแผนในทุกขั้นตอน มีการบันทึกข้อมูลเพื่อร่วมกันตรวจสอบผลงาน หาจุดเด่น จุดที่ต้องปรับปรุง และร่วมกันปรับปรุงแก้ไขแผนงานนั้น ๆ ด้วยความมุ่งหวังให้เกิดประสิทธิภาพของการบริหารจัดการสถานศึกษา อันนำไปสู่คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนและผลที่เกิดขึ้นแก่เด็กทุกคนในโรงเรียน การประกันคุณภาพการศึกษาสะท้อนการทำงานเป็นทีมในการประเมินตนเองภายใต้สภาพความเป็นจริง (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา [องค์กรมหาชน], 2555) ทุกโรงเรียนต้องมีการจัดทำรายงานการประเมินตนเอง (self assessment report) เป็นประจำทุกปี เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานที่ผ่านมาต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และเพื่อขอรับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ในทุก ๆ 5 ปี

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาเป็นผู้กำหนดตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก โดยตัวบ่งชี้ที่กำหนดเป็นองค์ประกอบกว้าง ๆ แต่มีนัยสำคัญที่สามารถสะท้อนคุณภาพในการจัดการศึกษาในแต่ละมาตรฐานได้ กล่าวคือ เป็นพื้นฐานที่ทุกสถานศึกษาต้องมีและปฏิบัติได้ สามารถชี้ผลลัพธ์และผลกระทบได้ดี และมีความเชื่อมโยงกับการประกันคุณภาพภายใน ดังนั้น ในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก จึงมิใช่การประเมินตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ที่กำหนดโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา เพื่อให้สะดวกในการขอรับรองผลการประเมินคุณภาพภายนอก การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ต้องประเมินตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำหนดไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่มีรายละเอียดมากกว่า เพื่อให้สามารถเห็นและรู้จักเด็กแต่ละคนได้อย่างชัดเจน ทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนที่ต้องส่งเสริมในแต่ละด้านพัฒนาการ อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กทั้งกลุ่มใหญ่และรายบุคคล

หากมีการวางแผนอย่างรอบคอบตั้งแต่ก่อนเปิดภาคการศึกษา การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กจะเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนและงานอื่น ๆ ของครู ซึ่งดำเนินการตามปกติตรงกับปฏิทินการทำงานของโรงเรียน มิใช่ภาระหรืองานที่เพิ่มขึ้นของครู เช่น เดียวกันกับการประกันคุณภาพซึ่งย่อมเป็นเนื้อเดียวกันกับการกิจประจำวันของทุกฝ่ายในโรงเรียน มิใช่ภาระของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ก่อนที่คณะกรรมการการประเมินภายนอกจะเข้ามาตรวจสอบ ทั้งนี้ผลที่ได้จากการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างเป็นระบบเป็นส่วนหนึ่งในการตอบโจทย์คุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในมิติด้านเด็กหรือผลของการจัดการศึกษาของโรงเรียน

หัวใจของการประเมินอย่างไคร์ครวญ

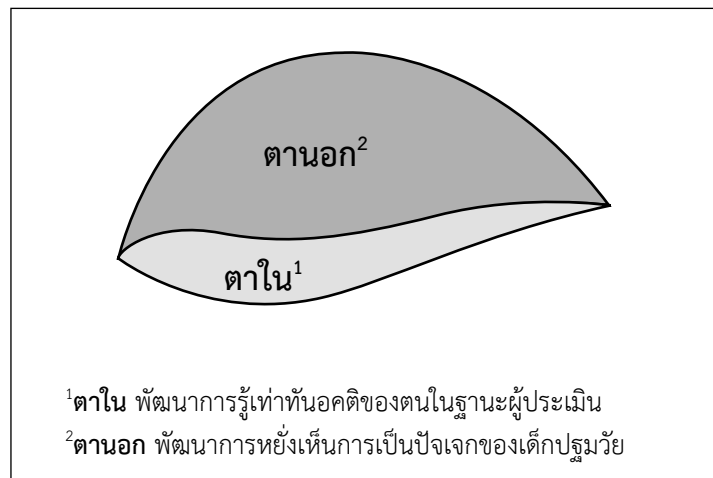
ประสิทธิภาพของการประเมินนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน ที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นที่แท้จริง และเป็นหลักฐานที่แสดงถึงคุณภาพและความน่าเชื่อถือของโรงเรียน ในการจัดการเรียนการสอนซึ่งตอบโจทย์การประกันคุณภาพการศึกษา

ความท้าทายในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในระดับปฐมวัย ได้แก่ 1) ความน่าเชื่อถือ ความตรง และความเป็นธรรมของข้อมูลและการประเมิน 2) ความเหมาะสมกับธรรมชาติของเด็กตามวัย และความแตกต่างระหว่างบุคคล 3) การดำเนินการอย่างเป็นระบบตามสภาพจริง และต่อเนื่อง 4) การให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน และ 5) การตัดสินใจที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของเด็กเป็นรายบุคคล ดังนั้น ครูปฐมวัยถือเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างการประเมินที่มีประสิทธิภาพ

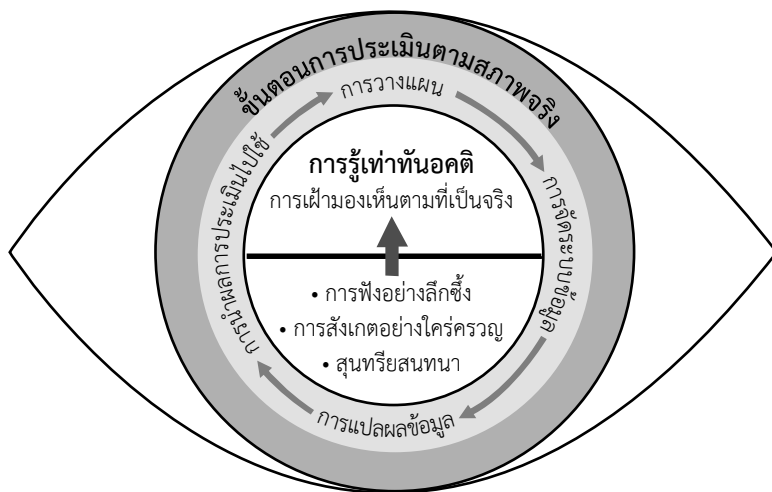
การประเมินอย่างไคร์ครวญ เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องในการเก็บรวบรวม สรุป และตีความข้อมูล การประเมินที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องดำเนินการอย่าง “เป็นระบบ” และ “มีสติรู้ตัว” ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ เพื่อระมัดระวัง “อคติ” ที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการประเมิน เช่น การเก็บข้อมูลที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง การบันทึกการสังเกตที่มีการตัดสินเด็ก การตีความข้อมูลที่คลาดเคลื่อน การตัดสินใจไม่ได้อ้างอิงข้อมูลที่ถูกบันทึก เนื่องจากครูปฐมวัยเป็นเครื่องมือหลักในกระบวนการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูปฐมวัยต้องพัฒนาตนเองให้สามารถดำเนินการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการสังเกตอย่างปราศจากอคติ มีสติรู้ตัวตลอดกระบวนการ ใส่ใจ และใช้เวลาในการไคร์ครวญเพื่อค้นหาสภาพที่แท้จริงของเด็ก

การประเมินเกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริงและการตัดสินใจอย่างเป็นกลาง การประเมินเด็กอย่างไคร์ครวญเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งครูต้องดำเนินการควบคู่

ไปกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างมีสติรู้ตัว ครูปฐมวัยต้องฝึกฝน “ตาใน” ของตนเองให้รู้เท่าทันอคติ ซึ่งเป็นความสามารถในการมองเห็นเด็กแต่ละคนตามความเป็นจริงที่ไม่เจือปนอคติภายในใจของครู ในขณะที่เดียวกันต้องพัฒนา “ตานอก” ให้ยังเห็นเด็กในฐานะปัจเจกด้วย เพื่อให้สามารถจัดประสบการณ์ที่สนับสนุนพัฒนาการและการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการที่แท้จริงของเด็กแต่ละคน (แผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 หัวใจของการประเมินอย่างไคร์ครวญ คือ ผู้ประเมินมี “ตาใน” เท่าทันตนเอง และมี “ตานอก” หยั่งเห็นเด็ก

แผนภาพที่ 2 ภาพรวมของการประเมินอย่างไคร์ครวญ
(ที่มา : บุษบง ดันติวงศ์ และศศิลักษณ์ ขยันกิจ, 2552)

แผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การประเมินอย่างไคร์ครวญเกี่ยวข้องกับ 2 ส่วน คือ 1) การรู้เท่าทันอคติของตนในฐานะผู้ประเมิน ผ่านกระบวนการฟังอย่างลึกซึ้ง¹ การสังเกตอย่างไคร์ครวญ² และสุนทรียสนทนา³ เพื่อให้สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง และ 2) การหยั่งเห็นการเป็นปัจเจกของเด็กปฐมวัย ผ่านขั้นตอนการประเมินตามสภาพจริง 4 ขั้นตอน ซึ่งนำไปสู่การตัดสินผลการประเมินได้อย่างเป็นธรรม ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การจัดระบบข้อมูล 3) การแปลผลข้อมูล และ 4) การนำผลการประเมินไปใช้

กล่าวโดยสรุป มโนทัศน์ในการประเมินเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการทัศน์ในการจัดการศึกษาจากเดิมที่เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงวิชาการ เป็นการประเมินในทุกมิติของพัฒนาการและการเรียนรู้ของผู้เรียน การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยมิใช่การตัดสินว่าเด็กคนใดสอบผ่านหรือสอบตก หากเป็นการแสดงให้เห็นเส้นทางของพัฒนาการและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของเด็กแต่ละคน ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญของการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในระดับปฐมวัย คือ การประเมินเพื่อสนับสนุนสุขภาวะของเด็กแต่ละคน เพราะเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง แบบทดสอบหรือการวัดประเมินที่เป็นทางการ มีลักษณะที่ขาดความตรงและความเชื่อมั่นหากนำมาใช้กับเด็กปฐมวัย ดังนั้นการประเมินอย่างไคร์ครวญ โดยอาศัยการเฝ้าสังเกตอาการปฏิกิริยาและพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในวิถีชีวิตแต่ละวันที่เด็กมาโรงเรียนอย่างมีสติรู้ตัวของครู และดำเนินการอย่างใส่ใจกับข้อมูลต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามสภาพจริง (authentic) อันนำไปสู่การจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของเด็กทุกคนในห้องเรียน

¹ การฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) เป็นกระบวนการที่ใช้ใจสัมผัสโดยเปิดประสาทสัมผัสต่าง ๆ เพื่อรับรู้สิ่งนั้น ๆ ตามที่เป็นจริง ปราศจากการปรุงแต่งหรือความคาดหวังให้เกิดขึ้น

² การสังเกตอย่างไคร์ครวญ (contemplative observation) เป็นการเปิดรับผ่านประสาทสัมผัสช่องทางต่าง ๆ อย่างมีสติรู้ตัวต่อสิ่งที่เข้ามากระทบ ปราศจากการคาดคะเน เป็นการมองเพื่อบอก โดยมุ่งสนใจประสบการณ์ภายในของผู้สังเกต ในขณะที่เดียวกันใส่ใจกับสิ่งที่ถูกสังเกตซึ่งเป็นประสบการณ์ภายนอก

³ สุนทรียสนทนา (dialogue) เป็นการพูดสื่อสารอย่างมีสติรู้ตัว โดยพยายามหลีกเลี่ยงการตัดสิน ติความวิพากษ์วิจารณ์ ขัดจังหวะผู้สนทนาทันที นำไปสู่การผุดเกิดของความเข้าใจใหม่ที่ปราศจากการคาดคะเนทางความคิด